

Impactul crizei georgiene asupra ordinii mondiale

Adrian Severin

Criza georgiană, cu reverberațiile sale regionale și globale, va intra în istorie ca moment simbolic pentru sfârșitul ordinii unipolare, așa cum înlăturarea lui Romulus Augustulus de către vizigotul Odoacru a fost omologată ca dată a prăbușirii Imperiului Roman sau revoluția lui Cromwell ca eveniment care marchează sfârșitul ordinii feudale și începutul epocii moderne. Atunci când o țară (în speță Rusia) intervine militar pe teritoriul alteia în scopul de a promova acolo în mod unilateral propria logică politică iar comunitatea internațională constată că nu are instrumentele spre a impune revenirea la situația anterioară declanșării respectivei intervenții, înseamnă că lumea se află într-o criză de mijloace. Atunci când comunitatea internațională (în speță UE și SUA) nu are mecanismele spre a defini un punct de vedere comun și a mobiliza o voință comună în apărarea unei stări de fapt și a regulilor pe care aceasta se întemeiază și care tind să o conserve, înseamnă că lumea se găsește într-o criză a instituțiilor. Atunci când membrii comunității internaționale (în speță, democrațiile euro-atlantice) nu pot cere unuia dintre ei (în speță Rusia) să respecte o singură prevedere a dreptului internațional pe care ei înșiși să nu o fi încălcat înainte, lumea se confruntă cu o criză morală. Cele trei crize fundamentează prevalența dreptului forței asupra dreptului, respectiv circumscriu criza dreptului internațional împreună cu care marchează criza ordinii globale.

Semnificația istorică a crizei georgiene nu constă în scenariul și derularea ei. Sub aceste aspecte ea copiază aproape până la detaliu politica americană de după Războiul Rece în Balcanii de Vest și întrucâtva pe cea din Golful Persic; politici devenite astfel, în ciuda declarațiilor occidentale, un precedent. Esențială este demonstrația făcută de Rusia că se poate purta la fel cu SUA iar acestea nu o pot opri ori nu pot face nimic altceva decât a făcut Rusia atunci când a fost afectată de unilateralismul american – respectiv să protesteze. Dacă soluția kosovară a fost doar una *sui generis*, așa cum pretind America și unii dintre aliații săi occidentali, atunci

Kremlinul dovedește că se pot aplica soluții *sui generis* și în alte locuri. Or, o ordine caracterizată de și definită ca sumă de soluții *sui generis* este, în realitate, o anarhie. Pentru autoritatea unice superputeri este devastator faptul că în același interval de trei săptămâni SUA sunt înfrânte – cu mijloace diferite – pe câmpul de luptă, indirect, de Rusia în Caucaz și în arena olimpică, direct, de China la Beijing. Pe fondul acestor eșecuri, Washingtonul a fost nevoit să retragă sprijinul Israelului în plănuita acțiune strategică privind bombardarea Iranului, acțiune menită ca, la finele administrației Bush, să descurajeze ambițiile nucleare ale regimului islamist de la Teheran.

Prăbușirea sistemului mondial bipolar nu a însemnat victoria Occidentului capitalist-democrat asupra Orientului comunist-totalitar, ci implozia celui din urmă sub efectul acțiunii legilor obiective ale pieții, corelat cu civilizarea celui dintâi sub presiunea revendicărilor sociale. La scara mare a istoriei a fost vorba mai mult despre o convergență care a făcut ca războiul ideologic să se termine din lipsă de combatanți, decât de excluderea celui mai slab de către cel mai tare ori de convertirea greșiților de către cei drepți. De aceea liderul blocului occidental, SUA, și-a asumat în mod eronat, odată cu triumful, titlul de unic jandarm al păcii mondiale organizate pe baza principiilor, valorilor și practicilor sale. *Pax americana* a putut dura doar atâta timp cât subiecții ei neamericani – pe cale de a deveni obiect al unei istorii încheiate – au sperat că superputerea unică are dorința, știința și capacitatea de a transforma „visul american” nu doar în proiect universal ci și în realitate universală. Din nefericire, SUA nu au știut cum, nu au putut și nu și-au dat silința să-i integreze nici pe vechii aliați nici pe vechii inamici, nici pe noii fideli nici pe tradiționalii clienți într-un univers care să îmbine bunăstarea și demnitatea, securitatea și libertatea, multiculturalismul și solidaritatea umană, așa cum o făcuseră pe teritoriul lor. În schimb s-au considerat îndreptățite să „evangelizeze” lumea impunând Cuvântul Sfintei Scripturi a Noului Ierusalim american, fără a-i făgădui pământul libertății și a-i oferi salvarea demnității. După terminarea Războiului rece, universalismul (modelului) american nu a exclus naționalismul american. După ce „imperiul răului” (URSS) a dispărut, „imperiul binelui” (SUA) a devenit pur și simplu „imperiul american” preocupat mai ales de culegerea rentei imperiale iar nu de integrarea imperială. Bipolarismului politico-ideologic i-a urmat un unipolarism politico-ideologic când ar fi fost necesar un unipolarism pur și simplu politic integrator. Necesari dar nu și posibili. Chiar și fără erorile Americii americano-centrismul nu ar fi rezistat întrucât orice unipolarism este esențialmente instabil. Omenirea nu poate sta prea mult într-un picior. Lipsa

de realism și narcisismul american nu au făcut decât să grăbească un eșec legic.

Sfârșitul oricărei ordini anunță, însă, o nouă epocă de dezordine. Cum ar trebui abordată această situație cel puțin inconfortabilă dacă nu chiar amenințătoare?

Unii vorbesc despre începutul unui nou Război Rece. Este greșit. Războiul Rece s-a purtat între două blocuri constituite pe baza unor ideologii opuse. În ceea ce o privește, lumea de azi – sau măcar principalii săi actori – stă pe o temelie ideologică esențialmente comună. Olimpiada de la Beijing a arătat că nici măcar China nu mai este comunistă în sensul marxist-leninist al termenului. Chiar dacă în planul politicii reale democrațiile diferă – America, UE, Rusia, Japonia etc. oferă imaginea unui sistem cu geometrie variabilă alăturând democrații conservatoare, liberale și controlate, plebiscitare, reprezentative și directe, pluraliste și monopartide etc. – dezbaterea ideologică nu mai îmbracă forma confruntării și nu mai privește principiile ci se rezumă la nuanțe. Într-o populație ajunsă obiectiv la globalizare, legile pieței au triumfat – inclusiv în forma economiei sociale de piață – și au impus organizării politice a societății un minim de libertate, transparență și pluralism. Separarea totală sau masivă dintre societate și politică au devenit imposibile. Aceasta face imposibil un Război Rece.

Unii cred, însă, că dezordinea post-unipolară se va concentra într-o conflagrație fierbinte opunând pe principalii actori globali și regionali; în special SUA și Rusia. Este improbabil. Dacă Războiul Rece, dar și războaiele mondiale care i-au premers și în care și-a găsit originea au lăsat o moștenire intelectuală importantă, aceasta se referă la convingerea marilor puteri că trebuie să evite confruntarea directă. Respectiva convingere este parte a culturii politice contemporane. Nu războiul este exclus ci războiul nemijlocit între principalii operatori ai ordinii – sau dezordinii – mondiale. Micii operatori se pot încăiera întrucât știu că marii gardieni ai lumii, neputând îngădui ca vreunul dintre combatanți să fie complet exclus din jocul de putere și din mecanismul global de contraponderi, nu vor lăsa să se ajungă la anihilarea totală a vreunuia. Oricât de aspră va fi confruntarea lor retorică, SUA și Rusia vor căuta să păstreze echilibrul între ele; un echilibru dinamic, este adevărat, dar echilibru. Prinsă între exigențele euro-atlantice și sfidările euro-asiatice, UE nu va accepta să se lase antrenată de obsesiile confrunționale ale unora dintre noii săi membri răsăriteni, inspirate de o nefericită rusofobie care, este adevărat, le-a fost băgată în oase cu vârful baionetei și imprimată în suflet cu șenila tancurilor. Superputerile emergente, precum China, știu că șansa lor istorică ține nu de creșterea

cheltuielilor militare ci de creșterea puterii economice care, la rândul său, depinde de evitarea războiului.

Pacea nu se reduce, însă, la absența războiului. Dezordinea de după unipolarism nu este o formă a păcii. Ea este un ansamblu haotic de confruntări geo-politice la nivel global care au loc între centre de putere asimetrice și cu identitate fluctuantă, într-un mediu internațional nereglementat (căci vechiul drept internațional, chiar dacă nu a primit certificat de deces, este în moarte clinică) în care unilateralismele intră spontan în coliziune. Căutarea echilibrului este o tendință firească a oricărei entități. Găsirea lui pe cale naturală într-o lume cu structuri asimetrice presupune încercări și reiterații dureroase multiple, succesul final integrând suma unor eșecuri tragice. Alternativa este un proces politic negociat și condus care să îi implice, în fiecare din fazele sale, pe toți actorii globali, regionali și locali interesați.

Atunci când, la sfârșitul anilor 60 ai secolului trecut, după experiența Războiului de șase zile și cea a „primăverii de la Praga”, cele două blocuri adverse în Războiul Rece au constatat că nu pot controla perfect dizidențele interne și nici nu pot sprijini eficient dizidențele din tabăra adversă, s-a ajuns la concluzia că inamicii trebuie să se întâlnească spre a negocia, dacă nu pacea, cel puțin un cvasi-armistițiu, precum și regulile luptei astfel încât fiecare să poată urmări obținerea câștigurilor dorite fără a periclita esențial existența și proiectele celuilalt. Așa s-a ajuns la Actul Final de la Helsinki și la ceea ce s-a numit „destindere”. Aceasta a fost un mecanism complex pentru garantarea echilibrului universal al puterilor adverse în condițiile în care dinamica fiecăreia în promovarea intereselor specifice nu a fost oprită.

Experiența Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa ar trebui să-i inspire pe cei care caută acum cu responsabilitate și realism, să transforme noua „supă primordială” reprezentată de dezordinea consecutivă unipolarismului eșuat, într-o ordine globală nouă. Întrucât de undeva trebuie început și ținând seama că inițiativele grandioase riscă să nu depășească fazele pregătitoare, s-ar putea imagina o „conferință-pilot” limitată la Caucazul de Sud sau una care să privească acea Europă extinsă de la Vancouver la Vladivostok (astăzi adunată, fără prea mare eficiență, în OSCE). Indiferent de opțiuni, invitarea tuturor membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU – spre a se asigura și participarea Chinei – este obligatorie.

O asemenea conferință internațională ar trebui să redefinească principiile de bază ale dreptului internațional și relațiilor internaționale, în condițiile în care cele introduse în Carta ONU, tratatele cu vocație universală și Actul final de la Helsinki nu mai funcționează. Egalitatea suverană,

neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forță și proporționalitatea reacției față de amenințări sau agresiuni, au fost subminate prin recunoașterea unor entități nestatale (indivizi sau comunități umane) ca subiecți de drept internațional, practic purtători de suveranitate, prin afirmarea unui drept la intervenție (nu numai în scopuri umanitare ci și pentru rațiuni de securitate ținând de natura unor regimuri politice) și prin formularea unor doctrine neo-conservatoare precum cea a „loviturii anticipative” (sau „preventive”). Dreptul la autodeterminare, înainte recunoscut exclusiv popoarelor, a fost extins nu numai la minorități ci și la comunități cu identitate civic-culturală discutabilă. Securitatea nucleară nu mai este apărată prin caracterul închis al clubului puterilor îndreptățite a deține arma nucleară, de capacitatea de a accede la acest tip de armament beneficiind, în fapt, state din afara clubului și chiar persoane private. În fața acestor evoluții revenirea la preceptele dreptului postbelic și al ordinii bipolare nu este o soluție realistă. Păstrarea regulilor și practicilor impuse de unipolarism, mai ales în lipsa unui jandarm global ascultat, respectat, luminat, democrat și responsabil (figură imposibil de realizat) nu este, însă, nici ea admisibilă.

Conferința internațională pentru securitate și cooperare într-o ordine post-unipolară ar mai trebui să revadă rolul, competențele, resursele, procedurile și instrumentele organizațiilor internaționale. De asemenea, ea ar urma să actualizeze sau completeze procedurile de urmat în desfășurarea relațiilor dintre operatorii politici ai lumii, precum și să stabilească un nou sistem de garanții ale securității și stabilității regionale și globale.

Revenirea la bipolarism ar echivala cu revenirea la echilibrul terorii. Revenirea la unipolarism ar echivala cu revenirea la haosul produs de arbitrariul unei lumi asimetrice. Revenirea la sistemul „concertului națiunilor (puterilor)” care a garantat *statu-quo*-ul politic și echilibrul de putere mondial între 1815 și 1914 printr-un mecanism de Congrese, Conferințe și Alianțe (Congresul de la Viena – 1815, Conferința de la Paris – 1856, Congresul de la Berlin – 1878, Conferința de la București – 1913, respectiv Sfânta Alianță, Antanta, Tripla Înțelegere) a devenit imposibilă din două cauze principale: globalizarea și democratizarea (relațiilor internaționale). Istoria – în sensul de realitate construită politic condus – a devenit cu adevărat universală astfel încât câteva puteri europene, euro-atlantice sau euro-asiatice nu pot să mai controleze ansamblul proceselor politico-economico-sociale la scara unei omeniri populate de și fragmentate într-o puzderie de state suverane mari, mijlocii și mici, independente și interdependente, în același timp. Geografia politică nu mai este euro-centrică și nici atlanto-centrică. „Conferințele de pace” nu mai pot redesena, pur și

simplu frontierele, potrivit inspirației câtorva jucători majori, asociați după nevoile balanței de putere. Pe de altă parte, imperialismul însuși a devenit democratic; pe aceasta își bazează coeziunea internă și forța de atracție externă.

Ordinea globală are nevoie a fi structurată. Aceasta reclamă identificarea sau construirea polilor lumii. Este vorba, însă, de poli de iradiere iar nu de constrângere. Acești poli (cu acțiune regională și viziune globală) își bazează puterea pe ofertă – adică pe solidaritatea pe care o pot garanta, iar nu pe coerciție – pe resursele pe care le pot confisca. De asemenea, ei trebuie să se caracterizeze printr-un dublu echilibru: echilibrul inter-polar privind resursele pe care le mobilizează și controlează și echilibrul intra-polar între obligațiile regionale pe care fiecare și le asumă și drepturile pe care le obține. Din experiențele trecutului ar trebui sintetizat modelul unei ordini a globalismului multipolar caracterizat de simetria polilor acționând printr-un mecanism al solidarității și subsidiarității globale.

În acest context și pornind de la actuala criză caucaziană, UE are de soluționat și dilema dacă dorește ca Rusia să constituie un pol integrat subsistemului emisferei nordice sau unul făcând parte din subsistemul prefigurat astăzi prin Grupul de la Shanghai?!

Cea mai importantă dintre dileme și cea mai urgent de rezolvat este, însă, următoarea: vrem ca drumul spre o nouă ordine atât de necesară să fie ghidat de faptele noastre sau de voința noastră politică, de reacția emoțională la provocările istoriei sau de acțiunea noastră ghidată de rațiune? De răspunsul la această întrebare depinde dacă viitorul acestei generații va fi iarăși unul al conflictelor, sângelui, lacrimilor și suferințelor sau unul al construcției inteligente, al creației ordonate și al câștigului partajat.